

ИНТЕРКУЛТУРНИОТ ДИЈАЛОГ КАКО ОСНОВА ЗА ПОДОБРЕНИ КОМУНИКАЦИИ ВРЗ ПРИМЕРОТ НА МАКЕДОНСКО-ГРЧКИТЕ ОДНОСИ

Јасмина Мојсиева-Гушева

Институт за македонска литература

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“

Скопје, Македонија

Клучни зборови: интеркултурен дијалог, мултикултурализам, југоисточна Европа, Р Македонија, Р Грција, трансформирање на идентитетот, Бахтиновиот полифониски концепт на вистината, Сингеровата практична етика, Холов модел на културни разлики, Хофстадовите културни димензии, културни вредности, национализам, Гилертовите концепти за интеркултурно учење.

Резиме: Различните народи на Југоисточна Европа уште од дамнина биле упатени на заемна комуникација и соработка во сите области на културното живеење (музиката, фолклорот, танцот, писменоста, литературата, ликовното изразување, итн.). Таа, денес, сè повеќе се интензивира со оглед на новите (економски, технолошки, општествено-политички) состојби и приближувања на земјите од овој регион. Но, бележи и одредени тешкотии, поврзани со изразената тенденција систематски да се идентификуваат културата и културниот идентитет на сите земји одделно, па дури и да се наметнува нова или да се забранува слободната идентитетска определба на цели народи. И сето тоа се прави многу дипломатски вешто и прикриено, зад божемните современи демократски вредности. Единствена реална цел на ваквите тенденции е подобрување на националната позиција во глобализациските процеси. Притоа, не се земаат предвид предизвиците кои ги носи новото време и фактите дека, денес, сè повеќе, културните ентитети на земјите не се совршено хомогени, стабилни и непроменливи, туку дека тие се мешани, флуидни, меѓусебно поврзани и упатени на искрена меѓусебна комуникација и поддршка.

За да се надминат ваквите негативни тенденции и да се олесни и да се интензивира меѓусебната комуникација, во овој труд, предлагаме да се наметнат формата и принципите на современиот интеркултурен дијалог меѓу земјите од Југоисточна Европа, кои се состојат во: разбирање на процесот на

комуницирање меѓу различните култури; утврдување на предизвиците што произлегуваат од разликите на сопствените согледби; споделување на заедничките културни вредности со соседството; стекнување и развивање на знаења, вештини и ставови, што ќе ја зголемуваат способноста за интеркултурно комуницирање и дејствување, што е во спротивност со теснонационалистичките определби, кои мора вистински да се искоренат од овие простори.

INTERCULTURAL DIALOGUE AS A BASE FOR BETTER COMMUNICATION: THE EXAMPLE OF MACEDONIA AND GREECE

Jasmina Mojsieva-Gusheva
Institute of Macedonian Literature
Ss. Cyril and Methodius University
Skopje, Macedonia

Key words: intercultural dialogue, multiculturalism, Southeast Europe, R Macedonia, R Greece, transforming identity, Bahtin's polyphonic concept of truth, Singer's practical ethics, Hall's model of cultural differences, Hofstad's six cultural dimensions, cultural values, nationalism, Gilert's concept of intercultural learning.

Summary: The nations of Southeast Europe have been exchanging ideas in all areas of cultural life (music, folklore, dance, literacy, literature, artistic expression, etc.) ever since ancient time. Today this communication is even intensive because of the development in technological, economic, social, and political conditions. Yet, it also is marked by certain difficulties associated with the tendency to systematically identify the culture and cultural identity of all countries individually, or even to impose a new identity, or to forbid the free identity expression of whole nations. All of this is done very diplomatically and skillfully hidden behind alleged contemporary democratic values. But the real reason for such tendencies is the aim for a better national position in globalization processes. In doing so, the challenges of the new time are neglected, such as the fact that an increasing amount of cultural entities of countries are not perfectly homogeneous, stable and immutable; but that they are mixed, fluid, interconnected and directed to genuine common communication and support.

In order to overcome such negative tendencies and to improve communication among the countries of Southeastern Europe, in this paper, I propose to apply principles of contemporary intercultural dialogue, which are reflected in: understanding of the process of communication between different cultures; identifying challenges arising from differences of one's own perceptions; sharing common cultural values; acquiring and developing knowledge, skills and attitudes

that will increase the ability for intercultural communication and action that is the opposite of the narrow nationalistic commitments arising in this region.

Вовед

Ние, денес, не сме доволно свесни за значењето кое, дијалогот како духовна средба меѓу луѓето, го има во развојот на светската култура. Без него не може да се добијат одговори на многу нерасветлени загатки, да се разрешат некои крупни дилеми, ниту да се откријат нови работи, кои се поврзани со сфаќањата и со погледот на Другите. Дијалогот меѓу културите во денешно време се препознава како можност за запознавање со Другиот и за стекнување нови искуства врз основа на кои се постигнува сопствено преобликување и развој. Тој (дијалогот) е особина на високата култура, која е отворена, творечка, со високи вредности. Преку него, како што вели рускиот философ и литературен проучувач, Михаил Бахтин (Bahtin, 2000: 237–252), секоја култура сеопфатно се открива преку очите на другата култура и се доаѓа до една подлабока смисла. За целосното разбирање на себеси, важен е погледот однадвор, зашто само на тој начин единката (или културата Ј. М.-Г.) може да си ја види својата надворешност и да се разбере себеси како целина. Ниедна фотографија или ниедно огледало во обидот за целосно спознание на себеси не може да помогне. Нашиот надворешен изглед може да биде виден и разбран само од другите луѓе, затоа што тие се наоѓаат надвор од нас, во просторот, и поради тоа имаат целосен увид на нас. Оваа метафора може да се прошири од поединци на култури бидејќи и тие мора да се гледаат однадвор.

Овој концепт на Бахтин за односот меѓу себеси и другите групи, надополнет и со еден друг, не помалку значаен негов концепт (полифонискиот концепт на вистината), го отвора прашањето за важноста на заемното влијание меѓу културите. Имено, според Бахтин, вистината е број од заеднички адресирани, иако контрадикторни, логичко-недоследни изјави, односно таа е полифонична. А фактот на заедничката адресираност, на соочувањето и на посветувањето на контекстот од реалниот живот, ја разликува вистината од невивистината (Bahtin, 2000: 7–45). Тој остро ја критикува претпоставката дека ако не се согласуваат две индивидуи (култури Ј.М.-Г.), тогаш мора едната да е во право (бидејќи вистината е на нејзина страна), а другата да греша (бидејќи ја кажува лагата). Според него, идејата за полифонична вистина е поврзана со концептот за надворешноста и на себеси и на

другите, бидејќи надворешноста на индивидуата е онаа што создава вистинска полифонија.

Според погореизнесените согледби, сплотеноста на културите и нивната меѓусебна комуникација е неизбежен начин на функционирање во денешното глобализирано општество. Таа е основен предуслов за соработка меѓу различните расни, религиски и национални и социјални групации, меѓу кои често доаѓа до конфликтни ситуации, предизвикани од најразлични недоразбирања, кои често се темелат од уверувањата дека ние сме во право со тоа што ја кажуваме вистината, а другите грешат бидејќи ја пропагираат лагата. Притоа, се занемаруваат гласовите и погледите на Другиот (учесникот во конфликтот), но и на Другите (медијатори во процесот), чии погледи однадвор можат да ја согледаат целокупната состојба најобјективно и да дадат свој придонес во решавањето на конфликтот. Секако, притоа, медијаторите или (гласовите однадвор) мора да поседуваат етички квалитети, да се придржуваат до моралните принципи и да постапуваат од општа полза (утилитаристички). Во социобиологијата се забележува дека човекот, во принцип, е утилитаристичко битие. Секое донесување одлуки уште во најстарото еволутивното време на човештвото (во времето на собирачите на плодови и на ловците) било поврзано со општите интереси. За да опстанат во суровите услови, тогаш луѓето биле принудени да соработуваат, што е темел на едно утилитаристичко размислување, втемелено од философските учења на предвесниците на утилитаризмот Дејвид Хјум (Petrović, 1955: 137–138) и Фенсис Хачесон (Francis Hutcheson), според кои моралното чувство е поврзано со најголемата ползност за сите. Следствено, утилитаристичкиот начин на размислување и на однесување е вроден манир на човекот и е негова неотуѓива карактеристика.

Современиот австралиски претставник на утилитарната филозофија, Питер Сингер (професор по Биоетика на Универзитетот во Принстон), кој се занимава со анализа и со процена на интересите на живите битија, пропагира слични сфаќања на човечката природа. Поаѓајќи од ставовите дека сите живи суштества имаат интереси да ја избегнуваат болката и да се хранат, но сите немаат исти можности, немаат исти способности и да дојдат до целта (обезболување или храна), тој не се залага за принципот на еднаков третман или за универзално постапување кон сите. На пример, според него, етички би била постапката оние што умираат од глад да бидат привилигирани пред помалку гладните и прегладнетите први да се нахранат бидејќи

немаат капацитет да издржат долго. Истото се практикува и со потешко повредените во некоја несреќа.

Врз основа на многу примери, во својата книга „Практична етика“ (Singer, 2011: 274) (првообјавена, во 1979-та година), Сингер доаѓа до заклучокот дека еднакво разгледување на интересите на другите не диктира еднаков третман на сите оние со интереси, бидејќи различните интереси бараат различен третман, особено кога се однесуваат на единки со различна големина и со различни својства. Сингер смета дека интересите на битието секогаш треба да се измерат според конкретните својства на тоа битие. Природно, ова размислување не се однесува само на поединците туку и на земјите и на културите.

Меѓу најважните интереси на секој човек се: да се задоволуваат основните потреби за храна и за засолниште, да се избегнуваат болките, да се развиваат своите способности, да се ужива во срдечните лични односи, да се дозволи слободно да може да се следат сопствените проекти, без мешање на другите. Етички е да им се дозволат сите овие основни интереси на суштествата без разлика колку се тие: важни, моќни или големи. Овој начин на размислување, исто така, може да се прошири и на земјите и на нивните култури. Сингер се разликува од другите философи поради неговата универзална порака: „Љуби го ближниот свој како што се љубиш себеси“, која ја наследил од Христовото и од Кантовото учење, одделувајќи го него од оние моралистички теоретичари како Томас Хобс (Hobbes: „човек на човека му е волк“) или Дејвид Гаутиер (David Gauthier)¹, кои го врзуваат моралот со разумноста.

Според Сингер (Singer, 2017), принципот на еднаков третман и на универзално постапување кој, навидум, изгледа правичен, во основа е нехуман и неморален. Тој покажува дека универзалноста води директно до утилитаризмот заснован врз силата на мислата и дека сопствените потреби не се секогаш поважни од потребите на другите. Оваа своја изјава тој ја објаснува со еволутивната психологија, која сугерира дека луѓето природно имаат тенденција да бидат заинтересирани за себеси. Но, тоа не значи дека себичните тенденции се природни, и тие не смеат да се земат како доказ дека себичноста е „исправна“. Ваквите размислувања го наведуваат до заклучокот дека теоријата на играта (математичката студија на стратегијата) и

¹ Дејвид Гаутиер е современ канадски философ, познат по својата новохообсовска социјално-договорна етичка теорија, развиена во неговата книга „Моралот и договорот“, во 1986-тата година, според која моралните ограничувања се оправдани бидејќи моралното размислување е само возвишена суптилна стратешка верзија на расудувањето.

експериментите во психологијата нудат надеж дека луѓето ќе направат краткорочни жртви за доброто на другите ако општеството ги обезбедува вистинските услови. Во суштина, Сингер² тврди дека иако луѓето природно поседуваат себични, конкурентни тенденции, тие имаат значителен капацитет за соработка, која, исто така, е развиена за време на човековата еволуција. Слично, уште понапредно, мислење застапува американскиот футурист, иноватор и социолошки инженер, Жак Фреско (Fresco, 1995: 27–30), кој, истражувајќи го животот на примитивните племиња, дошол до сознание дека, во основа, човекот е: алтруистичен, сочувствителен и морален, но наметнатите општествени норми и стеги на современата цивилизација го прават алчен и егоистичен. Доколку успееме да се ослободиме од сфаќањата што доминираат во денешната цивилизација, која тој ја нарекува – варварска, и да постигне поголема свесност за другите и за нивните потреби, тогаш би можеле да преминеме во похумано и поцивилизирано општествено живеење.

До истата констатација (за неправедноста на егалитаризмот) дошле и противниците на мултикултурализмот, кои ја критикуваат мултикултурната политика, нарекувајќи ја неуспешна, бидејќи не успеала да создаде вклучување на различните култури во општеството, туку уште повеќе го поделила општеството преку легитимирање на одделни сегрегирани заедници, кои егзистираат во изолација со своја нагласена специфичност³. Мултикултурализмот се заснова само на препознавање на разликите и сличностите меѓу културите и на нивно изедначување, при што се создава ризик од апсолутен релативизам, кој, како закана, лебди и врз постмодернизмот. Меѓутоа, должни сме да истакнеме дека во современата наука има спротивставени мислења во однос на мултикултурализмот и на интеркултурализмот. Британскиот социолог, професор на Универзитетот во Сасекс, Џерард Деланти, во својата книга „Заедница“, смета дека интеркултурализмот е способен за инкорпорирање на мултикултурализмот во себе (Gerard, 2009: 71). Современата заедница, според него, е комуникациска

² Подоцна, во својата книга „Гледна точка на универзумот“ (2014), тој ќе го смени својот став пропагирајќи дека, сепак, постојат објективни морални вредности, кои можат да се изведат од основните морални аксиоми и дека постојат објективни причини за акција. Заземањето на непристрасното гледиште и подеднаквото размислување за интересите на сите сетилни суштества се во судир со она што би го очекувале од природната селекција, што значи дека непристрасноста во етиката е исправниот став да се продолжи понатаму.

³ Види кај Nagle Johan. Multiculturalism's Double-Bind: Creating Inclusivity Cosmopolitanism and Difference (Nagle, 2009: 169).

заедница заснована на нови видови припадност, која веќе не се врзува со местото (топосот) на припадност туку, ние, според неговите убедувања, им припаѓаме на повеќе заедници, базирани на: религија, национализам, етничка припадност, стилови на живеење, род итн. Интеркултурализмот оди еден чекор понапред од пасивното прифаќање на повеќе култури кои егзистираат во едно општество (такви општества се сите современи општества, вклучително и американското и европското Ј.М.-Г.) и наместо да промовира дијалог и интеракција меѓу културите, интеркултурализмот, кој се појави како одговор на критиките на постојните мултикултурни политики, се занимава само со критика на мултикултурализмот.

Спротивно на него, американската професорка по Право и етика, на Универзитетот во Чикаго, Марта Нусбаум, во својата книга „Култивирање на хуманоста“, смета дека интеркултурализмот е различен од мултикултурализмот и истакнува дека некои професори по хуманитарни науки го претпочитаат интеркултурализмот во однос на мултикултурализмот, затоа што сметаат дека „мултикултурализмот е поврзан со апсолутниот релативизам и со политиката на идентитетот“ (според Femi, 2008: 134). Јас, секако, кога би требало да се определам меѓу поддржувачите на мултикултурализмот и на интеркултурализмот, ги избирам вторите и сметам дека интеркултурализмот е втора развојна фаза на мултикултурализмот. Притоа, на ум ми имам и ставовите за неправедноста на еднаквоста, забележани и од професорот по Политичка философија, на Универзитетот во Колумбија, Брајан Бери, кој, во својата книга „Култура и еднаквост“, истакнува дека „мултикултурализмот отвора исто толку многу проблеми колку и што ги решава“ (Barry, 2006: 395).

Затоа сметам дека денес е неопходно да се воспостави нова парадигма во однос на конфликтните ситуации, која би се состоела во прекинување и одлагање на насилниот воен конфликт и во негова замена со дијалог и со комуникација и чувство за потребите на другите (особено на послабите). Меѓутоа, треба да се внимава, во дијалогот да не се воспостави односот на доминација на појакиот субјект и подредување на послабиот – како објект. Односот на рамноправност и заемност во новата парадигма би требало да го суспендира конфликтот. Притоа, би се надминал стариот парадигматски однос на субјект наспрема објект и би се воспоставил односот на субјект кон субјект. Тоа би значело да се покаже разбирање за Другиот и за различниот, да се напушти стилот на обвинување и на неаргументирано префрлање на одговорноста кон другата страна.

Интеркултурниот дијалог помеѓу Р Грција и Р Македонија

Новиот начин на комуникација, наречен интеркултурност, во својата основна смисла, е сфатен како желба за комуникација меѓу културите, која подразбира доброволна комуникација меѓу индивидуите и се состои во директни контакти меѓу луѓето што одбрале да ги преминаат сопствените егзистенцијални граници насочувајќи се кон креативна и интелектуална практика во која почитувањето на другиот има примарно значење. Развиени се многу вештини и тактики за практикување на интеркултурна комуникација, кои успешно се применуваат при конфликтни ситуации. Едни од нив се: да се слуша без осудување, да се повторува она што сме го разбрале, да се потврди значењето, да се даваат предлози и да се признае заемното разбирање за да се заслужи почит од другите. На тој начин, би се воспоставило разумно однесување кон другиот и постигнување на компромисно решение за сите настанати проблеми од кој било тип.

Меѓутоа, денешната ангажираност на политичарите за наметнување нов идентитет на македонскиот народ, како Северни Македонци, кои зборуваат славомакедонски јазик (како да има и други грчкомакедонски говорници, кои зборуваат грчкомакедонски јазик) преку, наводно, демократскиот дијалог со соседна Грција, е остаток од старата парадигма на комуникација, која е полна со обвинувања за наведен македонски иредентизам кон Грција и ја надминува границата на добрососедското однесување. Во исто време, тоа е пример за неразумност, зашто земја со 2.114.550 жители (процена од 2009 година) и аспирантка за зачленување во НАТО и во ЕУ, каква што е Република Македонија, не може да биде закана за земја со 10.815.197 жители (според пописот од 2011 година) и членка на НАТО од 1952 година, и на Европската Унија од 1981 година, каква што е Грција денес. Кога, кон ова, ќе се додаде барањето за преименување на суверената држава Македонија, во Северна Македонија, без согласност на нејзиниот народ, целата процедура никако не може да се именува како демократско постапување во кое се почитува правото на другиот (послабиот). Ваквото однесување може само да се нарече остаток од стариот насилнички начин на комуникација и решавање на конфликтните ситуации според старата парадигма, која се сведува на употребата на санкции од името на институционалната или на политичката моќ на помоќниот субјект.

Притоа, се заобиколува вистинската причина за ваквото недемократско однесување, која има корени во, не толку далечното

минато кога на овие простори беснее Балканските војни (Првата балканска војна – во 1912 и Втората балканска војна – во 1913 година), по кои, Македонија и македонскиот народ, со Букурешкиот мировен договор, се поделени меѓу соседните држави: Грција (34.356 km² или 50,4 % – егејскиот дел на Македонија, Србија (25.713 km² или 38,4 % – вардарскиот дел на Македонија), Бугарија (6.789 km² или 9,5 % – пиринскиот дел на Македонија) и Албанија (1.245,2 km² или 1,75 %, областа Мала Преспа), одлука што била потврдена и со Нејскиот мировен договор (1919). По овој договор, македонскиот народ останал без територија и без политичка сила и паднал под силните асимилациски политички пропаганди на соседните држави кои, во освоените територии, траат сè до денес (Стојчев & Стојчев, 2013: 276–345). И тогаш, исто како и денес, од сите пропаганди, грчката беше најжестока и најбрутална. Таа прераснува во вистински масакар и егзодус врз македонското население за време на Граѓанската војна во Грција (1946 – 1949) кога Македонците од Егејска Македонија, кои се бореа за своето национално ослободување и обединување со другите делови на Македонија, беа насилно прогонети од своите вековни огништа и раселени низ: цела Европа, Америка и Австралија. Во македонската книжевна меморија се отвори цела една тема посветена на овие настани, наречена егејската тема, на која најмногу пишувале писателите Ташко Георгиевски⁴ и Кица Барџиева-Колбе⁵ (и двајцата се потомци на бегалците од Егејска Македонија).

Она што го правеше Грција во изминатите децении наликуваше токму на старата парадигма во која секогаш се обвинува Другиот за сопствените грешни постапки. Имено, Грција многу лесно ја префрла сопствената одговорност за блокирањето на Македонија да влезе во структурите на НАТО (2008 год.) и во Европската Унија, кон својот немоќен и распарчен сосед, обвинувајќи го за наводен иредентизам, иако Р Македонија уште во 1992 година, на барање на Грција, додава амандман во својот Устав дека нема да се меша во внатрешните работи на Грција, дека нема територијални претензии кон соседите и го менува своето државно знаме (1995). Сиот апсурд лежи во тоа што, со промената во Уставот, Македонија се откажа од грижата за

⁴ Романите на Ташко Георгиевски „Црно семе“ (1966), „Змиски ветар“ (1996), „Време на молчење“ (1978), „Рамна земја“ (1981), „Исчезнување“ (1998) „Црна билка“ (2006), се посветени на судбината на луѓето сосила откорнати од своите вековни огништа ширум Егејска Македонија, во времето на Граѓанската војна во Грција.

⁵ Во романот „Снегот во Казабланка“ (2006), Кица Барџиева-Колбе го иронизира проблемот со името на Р Македонија, додека во романот „Жените Гаврилови“ (2008), на женски начин ги вткајува европската и македонската историја.

македонското малцинство во Егејска Македонија – за да не се меша во внатрешните работи на Грција, иако Грција е таа што реално се меша во внатрешните работи на Република Македонија диктирајќи промена на име, на идентитет, на јазик и на Устав.

Апсурдноста на грчкото однесување продолжува и понатаму, што се огледа во фактот што, во 1993 година, по барање на Грција, не ѝ се дозволува прием на Р Македонија под уставното име во ОН и таа мораше да биде запишана под привремената референца ПЈРМ. Сето тоа се прави со една обвинувачка нереална нарација за наводниот македонски иредентизам. Притоа, се употребуваат различни санкции од страна на Грција (затворање на границите со Македонија, во 1991 година) и константно попречување на влезот на Р Македонија во многу меѓународни институции, под уставното име на државата, спроведени од позиција на моќ, иако, во меѓувреме, името на државата, Р Македонија, е признаено од повеќе од 120 земји членки на ОН.

Ако бараме објаснување за апсурдното однесување на Грција тогаш ќе го наведеме размислувањето на премиерот на Грција, Константинос Мицотакис, од 1991 до 1993, кој, во предговорот кон книгата на грчкиот политичар Тедорис Скулакис, „За името Македонија“, објаснува што лежи во суштината на проблемот: „Мене не ме интересираше прашањето за името на таа држава кое е поврзано со историската димензија и има само психолошко и емоционално значење. Според моето гледиште беше важно да не настане нов проблем со малцинството во Западна Грција. (...) Мојот главен интерес секогаш беше таа република (Македонија) јавно да признае дека нема никакво славомакедонско малцинство во Грција и дека таа, со помош на меѓународни договори, ќе се задолжи веднаш да престане со секаква иредентистичка пропаганда против Грција. Тоа, всушност, беше централниот аспект во конфликтот помеѓу Грција и Скопје. Затоа што нема сомнеж во тоа дека едно такво малцинство по 50-тата година од XX век во нашата земја веќе не постои. Тие си заминаа. И сите грчки партии (вклучително и ортодоксната Комунистичка партија) веќе многу години се единствени во мислењето дека тие никогаш веќе не смеат да се вратат“ (Skylakakis, 1995: 3).

На ова се надоврзува грчката долгорочна повеќевековна мистификација на минатото, во која тие тврдат дека Македонците ја крадат нивната историја што, исто така, е однесување карактеристично за старата парадигма. Неоснованото обвинување дека македонското минато е искривено и фалсификувано, нè одвлекува од фактот дека античката Македонија и Хеллада (античка Грција) биле непријатели (меѓусебно антагонизирани ентитети) уште во времето на антиката, за

што постојат многубројни историски, археолошки и литературни докази од 4-тиот век пр. н. е. Во тој контекст, го наведувам трудот на професорот по Стара историја, на Државниот универзитет во Пенсилванија, Јуџин Борза, „Грците и Македонците во времето на Александар – изворни преданија“, во кој, тој истакнува дека, во 1980 година, професорот од Харвард, Ернст Бадијан, презентирал труд во кој ги навел „античките докази кои опишуваат како Хелените и Македонците се воспримале едни со други“, во доцниот класичен период (Badian, 1982: 33–51). Бадијан заклучил дека „ниту Хелените ниту Македонците не верувале дека Македонците биле Хелени и дека заемната антипатија која била присутна во нивните односи се повлекла само пред заедничката закана од Римскиот Запад“ (Borza, 1996: 122-39).

Евидентните разлики во македонската и во грчката матерјална култура, највидливо се изразени преку: архитектонската форма, декорацијата и погребните содржини на седумдесетина гробови од античко време, откриени на југот од Грција и во Р Македонија. Земајќи ја предвид содржината на овие гробови, Јуџин Борза заклучува дека „еклектицизмот на македонските погребни обичаи и местоположбата на гробниците од четвртиот век и од ранохеленистичкиот период повеќе потсетуваат на римските обичаи во Лациум од средниот и доцниот период на Републиката, отколку на што било друго од тогашниот грчки свет. Така, обете, местоположбата и големината на многу македонски гробници се во расчекор со грчките погребници кои се стремат да бидат скромни и групирани во гробишта“ (Borza, 2004: 311).

За разликоста на античка Македонија и на античките Македонци од античка Грција и Хелените најубедливи директни докази наоѓаме во политичките говори на атинските реторичари: Демостен, Исократ и Ајсхин. Убедливоста на овие извори се состои во тоа што нивните говори се создадени во времето на Филип II и на Александар Македонски, и говорат за настаните и за политичките, за општествените и за културните околности во кои се наоѓале античките Македонци, во четвртиот век пр. н. е. Тие, на своевиден начин, нè воведуваат не само во историјата на Атина и на другите грчки полиси туку и во историјата на нивните пријатели и непријатели, меѓу кои се споменуваат и Македонците и македонската историја. Додека говорите на Исократ и Ајсхин се одликуваат со поблагодна наклонет однос кон Македонија и особено кон нејзиниот крал Филип II, Демостен покажува отворено непријателство кон Македонците.

Тоа најдобро го согледуваме од Демостеновата „Трета Филипика“ (Третиот говор против Филипа), кој претставува силен повик до сите Хелени да ги здружат силите и да не дозволат Филип, кој „не само што

не е Хелен, ниту нешто блиско до Хелените, туку е барбирин од земја, за која ништо убаво не би можел да кажеш, чума е македонска, од каде човек порано ни роб не би купил“ (Демостен, 1995: 78), да ги покорува хеленските градови. Не би било така страшно, вели Демостен, „што и да трпеле Хелените од Лакадајмонците или од нас, трпеле од такви што биле род роден од Хелада ... но ако роб или подметнат син го уништи тоа што не му припаѓа и го растури, о Херакле, колку пострашно и заслужно за гнев би рекле сите дека е“ (Демостен, 1995: 78). Од огромна важност е и тоа што податоците што доаѓаат од сочуваните говори се многу поверодостојни од оние што ни ги даваат историски дела, зашто секоја „историја“ содржи повеќе или помалку политика.

Неразумни се барања на Грција да не ѝ се дозволи на Македонија, античките личности, како: Филип, Александар Велики и други античкомакедонски кралеви и симболи, како што е сонцето од Кутлеш (Вергина), да ги употребува како свое историско наследство. Аргументите на Грција се дека сонцето со 16 крака е грчки симбол, само затоа што е откриено на денешната територија на Р Грција, во 1977-та, не земајќи предвид дека тоа се среќава и во материјалното наследство, датирано од VII в. пр. н. е., пронајдено на многу археолошки локалитети во Р Македонија (Исар, Марвинци – Валандово, Горна Порта – Охрид⁶).

Во исто време, Грција тврди дека античките Македонци немале свој јазик и свое писмо. За потребата од преиспитување на овие тврдења сведочи успешното дешифрирање на средниот текст од Каменот од Розета⁷, од страна на македонските научници, академик Томе Бошевски и професорот Аристотел Тентов, со: озвучување на идентификуваните слоговни знаци, осамени согласки или самогласки и лигатури, при што се користеле архаизми од дијалектите на современиот македонски јазик⁸.

⁶ Овие артефакти се изложени во постојната поставка на Археолошкиот музеј на Р Македонија.

⁷ „Во средниот текст на Каменот од Розета има многу повеќе детали кои ги нема во текстот запишан со античко хеленско писмо. Оваа констатација го потврдува сознанието на науката уште од времето на Томас Јанг (1822 година) дека средниот текст е оригиналот. Врз основа на што, заедно со ова истражување, може да се допрецизира дека Декретот на фараонот, во средниот текст на Каменот од Розета, во оригинал е напишан на јазикот на античките Македонци, со писмото на *живите господари*, односно со официјалните писмо и јазик на Кралството што тие го управувале повеќе од еден век“ (Бошевски, Тентов, 2005).

⁸ „Во анализираниот текст, кој е пишуван оддесно налево и без растојание меѓу зборовите и одвојување на речениците, идентификувани се повеќе од 160 зборови кои го

Како одговор на грчкиот аргумент дека денешните Македонци немаат никаква врска со античките Македонци, затоа што зборуваат славномакедонски јазик, го поставувам прашањето дали може да заклучиме дека денешните Грци немаат врска со старите Хелени, затоа што денешниот грчки јазик е различен со хеленскиот (старогрчкиот) јазик. Оваа констатација може да биде доведена под сомнение на палеолингвистите, со оглед на тоа што јазикот е жива материја, која константно се менува и трпи влијанија однадвор, па аналогно на тоа, како што се менувал античкиот македонски јазик така се менувал и хеленскиот јазик. Сфаќањето за посебноста на македонскиот јазик и за генезата на денешниот македонски јазик, кој е мешавина во која се среќаваат елементи од: индоевропскиот „предгрчки“ пелазгиски слој, бригискиот слој, тракискиот слој, мизискиот, илирскиот, старословенскиот и други јазици, со кои, низ историјата, Македонците имале контакт, го поддржуваат: лингвистот и микенологот Петар Илиевски⁹ од МАНУ, американскиот лингвист Виктор Фридман¹⁰ (професор на Чикашкиот универзитет), професорот по Компаративна и историска лингвистика, Илија Чашуле¹¹, од Универзитетот „Меквори“

задржале значењето во некои дијалекти на современиот македонски јазик. Сличноста помеѓу старомакедонскиот јазик и денешниот модерен македонски јазик е голема, ги има потполно истите согласки и самогласки. Разликата е во тоа што, во старомакедонскиот јазик ги има буквите **шч** и **'**, што се користеле во средновековниот и во црковномакедонскиот јазик, а денес, не се сметаат за самостојни гласови. Исто така, идентификувани се и одреден број граматички правила кои се препознатливи и во современиот македонски јазик како што се: формирањето суперлатив кај придавките со префиксот **нај**, множина кај именките со додавката **-и**, појавата на определена и неопределена форма кај именките и зачестената употреба на предлогот **на** ... Озвучувањето на звукот на основните знаци на анализираниот текст и дефинирањето на забележаните правила за пишување на лигатурите беа спроведени со итеративна процедура за издвојување и препознавање на околу 160 зборови, и повеќето од нив го задржаа своето значење во некои дијалекти на современиот македонски јазик ... “ (Бошевски, Тентов, 2005: 7-49).

⁹ Илиевски, Хр. Петар. Јазичите на почвата на Македонија во античкиот и рановизантискиот период. во Јазичите на почвата на Македонија (Макропроект „Историја на културата на Македонија“) (Илевски, 1996).

¹⁰ Види во статијата на Виктор Фридман: „Значењето на македонскиот јазик за балканистичката лингвистика и неговата афирмација на меѓународно ниво во монографијата. Педесет години на македонската наука за јазикот“ (Фридман, 1997: 75–82).

¹¹ Лингвистот Илија Чашуле, во многубројните свои трудови, објавувани во реномирани списанија, пишува дека старомакедонскиот јазик е со уникатна лексика, која е од сулстратот на бригискиот јазик, кој, во антиката, се зборувал на територијата на Р Македонија, поточно, во нејзиниот западен и во централниот дел. Во својот труд, „Бурушаски и уникатните (единствени) словенски изоглоси“, тој напишал: „Повеќето од изоглосите може да вклучат културно позајмување, со насока на нејасно позајмување, но

во Сиднеј, професорката по Историја на стариот век и Историја на античките Македонци, на Филозофскиот факултет во Скопје, Наде Проева¹², американскиот професор по античка историја на Државниот универзитет во Пенсилванија, Јуџин Н. Борза (Eugene Borza), Катерина Младеновска од Институтот за македонска национална историја во Скопје, македонските историчари: Драган Ташковски, Александар Донски и многу други, говорат и пишуваат во полза на посебноста на античките Македонци и нивниот различен говор од античките Хелени.

Грчкото негирање на македонскиот идентитет е во колизија со историскиот континуитет на македонскиот народ, со битот на македонскиот народ, кој, иако без право на слободно самоопределување, сè уште живее и дејствува на територијата на Егејска Македонија. Слабата комуникација на денешна Македонија со својата дијаспора во соседните земји (Грција, Бугарија, Србија и Албанија) е последица од непризнавањето на македонската нација од страна на овие соседни земји и од нивните аспирации кон Македонија. Сфаќањето за поврзаноста на човекот и историјата сè уште е дел од дамнешната свест¹³ и од борбата на Македонецот за зачувувањето на својот идентитет. Идентитет, кој и денеска сè уште се оспорува преку непризнавањето на македонскиот јазик, нацијата, црквата и името на државата¹⁴, а минатото се презентира во идеолошки клиширани и извртени форми, кои не се ослободени од: нетрпеливост, ксенофобија, предрасуди, мистификации и обвинување за македонскиот иредентизам кон Грција.

Интерпретацијата на минатото, на тој начин, останува без критички став и дискурзивно толкување. Се прекинува рационалната, вистинска врска со минатото, затоа што се разделува предметот (македонскиот народ) од јасноизразената идентитетска свест за својата посебност, без оглед на непризнавањето на македонското население во: Грција, Бугарија, Албанија. Да се зборува за минатото, без сознание за

значителен број (значителни преписки во имињата на делови од телото, граматички честички) може да укажат на поблиска генетска врска“. 30. дек. 2017., во „Хималајската лингвистика“ 16, No 2, стр. 1–25.

¹² Види кај Проева, Наде. *Студии за античките Македонци*. Historia Antiqua Macedonica, Книга 5 (Проева, 1997); Проева, Наде. *Историја на Археологијата*. Во Historia Antiqua Macedonica, Книга 8 (Проева, 2004).

¹³ Види во книгата „За македонските работи“ на Крсте Петков Мисирков. Достапно на: <http://www.2015.gbsk.mk/images/stories/eknigi/za-makedonkite-raboti.pdf>.

¹⁴ Види ја докторската дисертација на Маринов Чавдар, 2013. „Македонското прашање од 1944 до денес“. Фондација „Отворено општество – Македонија“: Скопје.

реалната состојба, е сосема бесмислено, како што е и ирационално да се има визија за иднината, без извинување за сторените неправди и гревови врз македонскиот народ. Укажување за сето тоа наоѓаме и во светската историографија од која ќе го наведеме текстот „Трансформирање на идентитетот, создавање на свеста: принуда и хомогеност во Северозападна Грција“, од професорката по Антропологија, на колеџот „Велзли“, Анастасија Каракасиду¹⁵, во кој се дадени повеќе табеларни прикази на демографската структура на христијанското население во Леринската Каза, од 1883 до 1935-тата година. Со оглед на тоа што не постоела опција за одделна етничка идентификација на Македонци, туку тие биле претставени како Бугари, во наведената статистика е констатирано дека на пописот во 1914-та година, Грците, во тие краеве, биле присутни само со 27,4 % во споредба со графата „Бугари“ (најверојатно, се мисли на Македонци), кои биле 42,1 %. Истата таа година, во графата за јазик на кој зборувале, се изјасниле дека бугарски говореле 49,7 %, „бугарски-грчки“: 9,9 %, „бугарско-грчки“: 1,9 %, „албанско-грчки“: 4,8 %, „куцовлашки-грчки“, 29 %, турски, 2,8 % и 1,9 % „куцовлашко-албански“. Во 1925-тата година, како домородни Грци се изјасниле само 3,4 %. Во 1935-тата година, во графата „национална свест со странски морал“ (веројатно се мисли на населението кое не го прифатило погрчувањето) се изјасниле 58,7 %, Словени – 56,3 %, Романци – 1,8 %, Албанци – 0,6 % и туѓоговорни со грчки морал – 41,3 %¹⁶. Коментирајќи ги овие архивски податоци, и многу други, за насилното иселување, за депортирањето на домородното македонско население и за населувањето на доселениците со грчко потекло, Каракасиду заклучува дека „една од главните цели на асимилацијата била да се создадат 'совпадливи вредности' кои ќе ги поврзат словенските Македонци со националниот колективитет преку процесот на образованието“ (Каракасиду, 2003: 114).

Очигледно може да се заклучи дека биле извршени многубројни неправди врз македонскиот народ. Иако денешните влади на Алексис Ципрас и на Зоран Заев подадоа рака за дијалог, сè уште, во воздухот,

¹⁵ Каракасиду Анастасија докторирала Културна антропологија, на Универзитетот „Колумбија“. Вршела антрополошки истражувања во Северна Грција и многу пишувала за создавањето на нацијата и за градењето држава во грчка Македонија. Нејзината етнографска книга била објавена од Издаваштвото при Универзитетот во Чикаго (University of Chicago Press), во 1997 година.

¹⁶ Податоците што ги изнесува Анастасија Каракасиду се земени од Архивот на Анастасиос Сулиотис-Николаидис, Префект на Лерин, досие бр. 2-II, Документ бр. 51, 6 август 1935 (Литоксоу, 1992).

во двете земји, лебди недовербата. Можно решение што би овозможило хармонизирање на односите во регионот и отворање пат кон поголема меѓусебна доверба е актот на историско извинување на Грција кон Македонците (манир што е досега веќе практикуван во дипломатската историја). Исто така, потребно е признавање на идентитетските права на македонското малцинство во Грција и во другите соседни земји. Без овој акт нема да може да се препознае добрата енергија, која се очекува да донесе политичко помирување и обединување. Ниту може да се верува на најавените визии за вистински промени. Конечно, само она минато кое, на праведен начин (со извинување за насилната асимилација, прогонот и геноцидот, нанесени врз македонскиот народ од страна на денешна северна Грција), е присутно во сегашноста, може да донесе убава иднина за сите земји на Балканот. Во спротивно, напорите за помирување не ќе вродат со плод, а во воздухот секогаш ќе лебдат недовербата и стравот од нови конфликтни ситуации како во старите времиња.

И повторно ќе нагласиме, за критичко мислење, правилно вреднување и за творечки развој, неопходна е промена на философијата на комуницирање, која треба да биде поставена на здрави нозе, без насилничка реторика и без правото на поголемиот и на посилниот да наметнува барања и ставови кои само нему му одговараат и кои се во колизија со сите меѓународни правни стандарди бидејќи се далеку од реалната состојба (кршење на правата на македонското малцинство во денешна северна Грција и забрана за регистрација и функционирање на македонските здруженија (Виножито) и, како последица на тоа, нереалното барање на Грција за промена на знамето на Р Македонија, барањето за промена на преамбулата во Уставот на Р Македонија и барањето за промена на уставното име на Р Македонија). Впрочем, тоа е и докажано со препораката на Американката Геј Мекдугал (експерт на ОН за човекови права) дека *„Владата (на Грција) не треба да спори околу тоа дали има македонско малцинство или турско малцинство, туку целосно да се фокусира на заштитата на правото на самоидентификација, на слободата на изразувањето и на слободата на здружувањето на овие заедници. Грчката влада треба да се согласи со пресудите на Европскиот суд за човекови права дека на овие здруженија треба да им се дозволи да го користат зборот „македонски“ или „турски“ во своите имиња и слободно да ја изразуваат својата етничка припадност. На овие здруженија, кои во минатото беа негирани, мора веднаш да им се дозволи официјална регистрација. Мора да се почитуваат понатамошните нивни права за*

*заштита на малцинствата според Декларацијата за малцинствата и основните меѓународни договори за човекови права*¹⁷. Но, сето ова што се случуваше во 2008-та и во 2009-тата година, сè уште не ја предомислува Грција да запре со своите апсурдни барања.

За да биде успешен овој процес на помирување и воспоставување на вистинско пријателство меѓу Македонија и Грција, ќе биде потребно многу време. Затоа што во минатото овие две земји (Македонија и Грција), вклучувајќи ги тука и Бугарија и Албанија, од една страна, и Македонија, од друга страна, имаа сосем мали и неадекватни комуникации меѓу себе. Според американскиот антрополог и истражувач на интеркултурата, Едвард Хол, и според неговиот модел¹⁸ на културни разлики, суштинската карактеристика и дистинкцијата меѓу културите претставува начинот на кој се одвива комуникацијата меѓу нив. Оваа димензија се однесува на количината на информации со кои треба да биде исполнета пораката што си ја испраќаат културите (земјите, Ј.М.-Г.) меѓусебно. Или, поинаку кажано, за да биде успешна комуникацијата, пораката што се упатува треба да содржи што поголем број информации, затоа што многу од потребните информации не им се познати на граѓаните на двете земји (особено на Грците кои, во своите учебници по историја, учат дека античките Македонци се Хелени). Токму поради долгогодишното меѓусебно недоволно и неадекватно комуницирање на двата народи на темата за признавањето на македонскиот идентитет, не може да се очекува остар пресврт, иако и двете земји спаѓаат во култури каде што, со помош на заедничкиот контекст, проблемите може да се решат рутински, брзо и успешно. Или колоквијално кажано, низ пример, за да се одвива добра комуникација меѓу земјите, кои со години интензивно комуницираат, потребни им се кратки и брзи информации. Слично е и со брачните парови кои живееле заедно долго време.

Но, за да стигнат до таква состојба на разбирање, прво мора да поминат низ фаза на запознавање еден со друг. Значи, сосема спротивно, во ситуацијата со Грција и Македонија, потребно е интензивно и обемно информирање за постигнување на разбирање меѓу овие две земји кои во минатото имале ниско ниво на комуникација. Споредено со односите во љубовта, би можеле да речеме дека за успешно разбирање е потребна интензивна комуникација на првиот љубовен состанок. Ако се изразиме со

¹⁷ <https://www.mkd.mk/47194/makedonija/hag-presuda-izvestaj-mekdugal-kredibilitet-na-o>.

¹⁸ Едвард Хол е американски антрополог и истражувач на интеркултурата, автор е на книгите „Надвор од културата“ (1976), „Нем јазик“ (1976), „Разбирајќи ги културните разлики: германски, француски и американски“ (1990).

речникот на Хол (Hall, 1976a: 79), културите во кои е присутен високиот степен на влијание на контекстот (какви што се нашите соседни култури) се оние во кои на единките им се потребни многу малку додатни (пишани или изговорени) информации, за комуникацијата да биде ефикасна меѓу нив и по пат на успешен договор да можат да се донесат одредени решенија. Но проблемот настанува поради нивната недоволна и неадекватна комуникација на таа тема досега, која го создала непремостливиот јаз на меѓусебната недоверба. Токму затоа е потребна директна и непосредна комуникација во која пораката сама го носи своето значење и го задржува кога ќе се извлече од контекст. Овде, како пример, ја наведуваме забраната на Грција да се спомне името Македонија во обичните разговори меѓу нејзиното малцинство сè до 1987-та година кога грчкиот тогашен премиер, Андреас Папандреу (Andreas Papandreu), изврши поделба на Северна Грција на административните региони (Епир, Тесалија, Западна Македонија, Централна Македонија, Источна Македонија и Тракија)¹⁹ и тогаш, за првпат, по долго време, се појави името Македонија. Сведоштва за овие случувања можеме да пронајдеме во биографијата на Кица Барциева Колбе, „Егејци“²⁰, во многубројни историски ТВ-емисии, посветени на проблемот на Македонците од Егејска Македонија, написи во дневните весници, а во последно време и на интернет.

Во контекст на објаснувањето на претходноизнесениот став за неопходното признавање на македонското малцинство во соседните земји, повторно ќе се повикам на Хол и на неговото сфаќање за просторот во различните култури, кој се однесува на степенот до кој луѓето се чувствуваат пријатно да го делат личниот простор. Соседите на Македонија спаѓаат во културите со мала просторна дистанција и се чувствуваат удобно да го делат личниот простор. Затоа, сосем е бесмислено што во: Грција, Бугарија и Албанија, на македонските здруженија од дијаспората им се попречуваат слободното дејствување и работата. За ова сведочат македонските политички партии, „Виножито“ во Лерин и ОМО „Илинден-Пирин“ во Бугарија, и македонското друштво „Илинден“, во Тирана, како и многубројните написи во електронските весници за актуелните случувања на тој план,

¹⁹ https://en.wikipedia.org/wiki/Administrative_regions_of_Greece.

²⁰ Барциева Колбе, Кица. 1995. *Егејци*. Култура: Скопје.

од кои ги издвојувам весникот „Илинден“²¹ и весникот „Народна волја“²².

Ваквото однесување е во директна спротивност со интеркултурната политика за развојот на односите меѓу земјите од соседството. И за жал, како што со чудење и со горчина забележуваат Арне Гилерт²³ (Gillert, 2000: 17–32) и другите автори, во книгата „Концепти на интеркултурно учење“, Холовите димензии на категоризирање на културите сè уште не соодветствуваат на сосојбите во реалноста. Според тоа, на жителите на соседните земји на Македонија сè уште им останува многу работи да научат и да ги променат, во врска со начинот на кој треба да комуницираат еднисо други. Бидејќи, како што Гилерт истакнува: „зборувањето за културата подразбира потрага по интеракцијата на културите ... ако не говориме за постоење на повеќе од една култура тогаш ние не би требало да говориме за постоење на културата воопшто“ (Gillert, 2000: 18).

Притоа, задолжително би требало да ја разгледаме и дистанцијата на моќта, која, според холандскиот социјален психолог Грит Хофстад²⁴, го означува „степенот според кој помалку моќните членови, организации, институции, во некоја земја, го прифаќаат и го очекуваат фактот дека моќта е нерамномерно распределена“ (Hofstade, 2001: 98). И повторно го поставувам прашањето дали е можно да очекуваме еднакви права за сите во земјите со голема дистанција на моќта (какви што се: Грција, Албанија, Бугарија и Србија) каде што можностите за социјална мобилност се сосема мали бидејќи се смета за сосема нормално моќта да е нерамномерно дистрибуирана во општеството. Овде ги спомнувам само примерите од времето на владеењето на Енвер Хоџа (Enver Hoxha) во Албанија (1944-1985), воената хунта во Грција, на чело со Георги Пападопулос, во 1967-та година, владеењето на Слободан Милошевиќ во Србија (1997-2000). Во овие општества, основен проблем е нееднаквото ниво на моќ меѓу луѓето кои се поделени на помоќни (мнозинството), кои ги имаат сите права, и на помалку моќни (малцинствата или оние другите) кои не заслужуваат еднакви можности и права како другите.

²¹ <http://www.mn.mk/aktuelno/11116-Polozbata-na-makedonskoto-malcinstvo-vo-Albanija-2>.

²² <http://www.makedonika.org/NarodnaVolja/about.html>.

²³ Холанѓанецот Арне Гилерт (Arne Gillert) работи на полето на создавањето на креативни средини и ги едуцира луѓето да бидат иновативни, креативни, ефективни и одговорни.

²⁴ Грит Хофстад (Greet Hofstade) е професор по Организациона антропологија и интернационален менаџмент, на Универзитетот во Мастрит, во Холандија.

Раководејќи се според шесте Хофстадови културни димензии²⁵, соседите на Р Македонија, вклучувајќи ја и неа, спаѓаат во оние групи земји кои се со малку поголема наклонетост кон колективистичката ориентација каде што групните интереси имаат малку поголемо значење од индивидуалните. Воспоставувањето на хармоничен однос со другите во колективистичките општества е една од основните и најценетите доблести (Nunez, 2007), заклучуваат Карлос Нунез и другите автори²⁶, во книгата „Интеркултурни сензитивности“. Затоа луѓето во таквите општества ретко се впуштаат во расправи и конфронтации, кои, како начини на однесување, не наидуваат на одобрување, ниту директно ги искажуваат своите несогласувања со ставовите на останатите, водејќи секогаш грижа да не ги навредат.

Токму затоа отворената демонстрација на сила, претставена преку пеењето на навредливи националистички рефрени (ке им ја одереме кожата на скопјаните), од страна на грчката војска, и непризнавањето на националниот идентитет на македонскиот народ, се сметаат за повреда на чувствата на еден цел народ (македонскиот), што ние (Македонците) можеме да ги сфатиме бидејќи ги знаеме причините (геноцидот на македонскиот народ), но не можеме да ги одобриме. За жал, просечните грчки граѓани не можат да го сфатат проблемот (затоа што во нивните училишта се предава некаква интровертна историска наука) и го одобруваат (затоа што долго време прашањето за Егејска Македонија се злоупотребува од нивните политичари). Затоа бараме извинување од грчките политичари за сторените злодела во минатото исто како што германските политичари, денес, им се извинуваат на европските народи за сторениот геноцид во времето на Втората светска војна.

Негативното однесувањето на соседните земји кон Македонија и не е за чудење бидејќи, сите тие земји, според моделот на професорот Хофстад, се ориентирани кон машкоста, каде што се ценат: традиционалните машки улоги, цврстата контрола, агресивната моќ и материјалниот успех. Како што забележува Фред Јанд, во книгата „Вовед во интеркултурни комуникации: идентитетите во глобалната заедница“, и мажите и жените во овие култури се амбициозни и се со натпреварувачки дух (Jandt, 2006), ги користат сите средства (дури

²⁵ Шесте културни димензии, според Хофстад, се: дистанција на моќта, избегнување на неизвесноста, индивидуализам – колективизам, машкост – женскост, краткорочна или долгорочна ориентација и интродукција – воздржаност.

²⁶ Авторите на книгата „Интеркултурни сензитивности“ се од различни културни средини и професионални интереси и работат како: менаџери, консултанти, интеркултурни тренери и предавачи на универзитетите.

развираат и неетичко однесување кон другите) за да дојдат до успех кој секогаш се вреднува позитивно. Притоа, се забораваат вредностите какви што се: соработката со другите, пријателството, здравиот развој на личноста и социјалната соработка, кои Јанд се труди да ги наметне преку: улогите на приказните, личните искуства и саморефлексијата, што игра важна улога во зајакнувањето и во градењето на нашето интеркултурно разбирање на светот.

Балканскиот ирационален модел на однесување беше забележан од професорот по психологија, на Универзитетот во Харвард, Џошуа Грин, во неговата книга „Моралните племиња: емоции, разум и јаз меѓу нас и нив“²⁷. Тој ги истакнува резултатите од своето експериментално истражување за разликата во моралните принципи меѓу жителите на Балканот (Атина) и оние од Западна Европа (Копенхаген). Додека Западот е посклон кон кооперативно однесување за општото добро, во Атина, оние што донираат за општеството, генерално, се осудени и се казнети од страна на заедницата, наместо да се сметаат за примерни граѓани. Кога беа прашани за нивното ирационално однесување, атинските учесници во истражувачкиот експеримент искажаа чувство на непријатност и на недоверба во истражувањето. Ова го доведе професорот до заклучокот дека луѓето на Балканот и луѓето од Западна Европа соработуваат поради различни причини или, пак, ја рационализираат својата соработка на поинаков начин. Додека атињаните имаат тенденција да се вклучат во племенската соработка, врз основа на лични односи, луѓето од Запад соработуваат врз основа на рационална пресметка – дека би било корисно да соработуваат.

Заклучок

Многу работи задолжително треба да се променат кај соседите на Македонија за да можат тие да комуницираат нормално меѓусебно и да се поврзат во една единствена заедница (ЕУ). Најпрвин предлагам да се прифати и задолжително да се примени интеркултурализмот²⁸ на Балканот кој е составен дел и на политиките на многу демократски земји. Неговото основно уверување дека „откривањето и признавањето на другите значи откривање на односите помеѓу нас и другите, не треба да претставува препрека за соработка и за меѓусебно признавање

²⁷ Достапно на: Youtube [https://www.youtube.com/ Joshua Green: "Moral Tribes: Emotion, Reason, and the Gap Between Us and Them" | Talks at Google.](https://www.youtube.com/ Joshua Green:)

²⁸ Интеркултурализмот промовира дијалог и интеракција меѓу културите.

и почитување“ (С. Lévi-Strauss). Како што интеркултурализмот беше воведен во училишната наставата во Канада и во САД, во 60-тите години, и во земјите на Западна Европа, во 70-тите години од 20-тиот век, за подобро да се запознаат културите на националните или на етничките малцинства и доселениците од различни земји, во споменатите земји, и на тој начин се етаблираа начелата на почит кон: различностите, демократијата и плурализмот, исто така би требало интеркултурализмот да се воведи во образовниот процес, во земјите на Балканот. Со тоа, подобро би се запознале, би се афирмирале и би се признале различните национални култури на балканските земји (на пример: грчката и македонската, бугарската и македонската, албанската и македонската, албанската и грчката, црногорската и српската, српската и хрватската, по примерот на македонската и хрватската или македонската и словенечката култура, кои успешно соработуваат и егзистираат една покрај друга веќе седумдесетина години). И би се спречиле: ксенофобијата, расизмот, дискриминацијата, национализмот, кои сè уште постојат во повеќето балкански земји, иако некои од нив се членки на ЕУ.

При овој процес, неминовно треба да се земе предвид дека позицијата од која поаѓаат многубројните следбеници на интеркултурализмот е дека културите не се „природни видови“ со цврсти непроменливи форми на: однесување, вреднување и верувања што ги прифаќаат сите членови на пошироката заедницата, но и дека постојат граници на промените кои се одредени со културните разлики и идентитетот, што треба да се земат предвид од страна на сите заговорници за модернизација и демократизација, кои не може и не треба да се остварат со бришење на разликите меѓу народите и културите и со признавањето на правата само на едниот народ (на пр., меѓу македонскиот народ и признавањето на правото на новокомпонираните грчки Македонци, кои се божемни единствени наследници на античките Македонци, додека македонскиот народ во Р Македонија останува без никакви права на античкото македонско културно наследство). Ниеден договор, вклучувајќи го тука и Преспанскиот договор, не е в ред да поддржува ваква недемократска распределба.

За неодржливоста на ваквото постапување (непризнавањето на правата на македонското малцинство во соседните држави) како и на целиот процес на промена на името на една суверена држава (Р Македонија), потврда наоѓаме и во современата социолошка теориска литература, која се занимава со проблемите на различните групации и на вреднувањето на нивните различности. Социјалните психолози,

Вилјам Сван²⁹ и Џефри Ползер³⁰, мислат дека: „како што демографската разновидност има тенденција да ги поткопа перформансите на групата кога конгруенцијата е ниска така и разновидноста ги подобрува перформансите кога конгруенцијата е висока“ (Swann, Polzer, Seyle, & Ко, 2004: 9–27). Во нашиот пример, тоа значи дека разновидноста на населението што живее во: Егејска Македонија, Пиринска Македонија и во Корча, има потенцијал да ги помогне напредокот и развојот на: Р Грција, Р Бугарија и на Република Албанија, ако и само ако луѓето живеат во поголема хармонија. Што значи дека, во мешаните културни средини (каков што е целиот Балкан), во интерес на сите етнички заедници, вклучувајќи го тука и мнозинското население, е да се почитуваат правата и интересите на малцинствата. Сè додека политичарите и народот од соседните земји на Р Македонија не сфатат дека треба да ги почитуваат правата и интересите на малцинското население, сè дотогаш не може да зборуваме за одржив процес на помирување.

Процесот на преговарање за идентитетот на македонскиот народ, кој му беше наметнат на македонскиот народ, започнува со „работен консензус“ (според терминологијата на Ервин Гофман)³¹ (Goffman, 1959, 1961) или договор за улогите што секој човек (народ) ќе ги преземе во интеракцијата. Потоа, треба да се надмине тензијата која постои меѓу двата народа, која, според убедувањата на професорките Сван и Ели, се постигнува преку двата натпреварувачки процеси во социјалната интеракција именувани како: потврда за однесувањето и автоверификација. „Потврдата за однесувањето се јавува кога едното лице (перципирачот) го охрабрува другото лице (целта) да се однесува на начин што ги потврдува очекувањата на перципирачот. Ваквиот начин на однесување го потврдуваат многу современи психолози³². Автоверификацијата се случува кога „целта“ (Р Македонија) го убедува „примателот“ (Р Грција) да се однесува на начин што ги потврдува цврсто поставените автопогледи или идентитети на целта“ (Swann, 1983; 1996). И како што понатаму објаснуваат повеќето

²⁹ Вилјам Сван (William Swann) е професор на Универзитетот во Тексас, во Остин.

³⁰ Џефри Ползер (Jeffrey Polzer) е професор по Менаџмент на човечки ресурси, на бизнис-школата на Универзитетот во Харвард.

³¹ Ервин Гофман (Erving Goffman) е влијателен канадски и американски професор по Социјална психологија, на повеќе универзитети, во периодот од 1958-та до својата смрт, во 1982-та година.

³² Види кај: (Rosenthal & Jacobson, 1968; Snyder & Klein, 2005: 53-67; Snyder, Tanke, & Berscheid, 1977: 656-666).

современи автори³³, „луѓето имаат тенденција да развијат очекувања кои се совпаѓаат со автопогледите на лицата кои се цели во процесот“.

При тој процес понекогаш се јавуваат и одредени пречки кои неминовно треба да се отстранат. Професорката по Комуникации, на Универзитетот во Аризона, Бургон (Judee Burgoon)³⁴, објаснувајќи зошто треба да се отстранат пречките, вели: „секоја ненадејна и непредвидена промена во статусот или улогата на едно лице“ (групација) „или воведувањето на ново лице во групата, може да предизвика несогласувања меѓу автопогледите на луѓето и очекувањата од другите кои ќе ги повредат очекувања на првите“ (Burgoon, 1978: 129-142). „Кога се случуваат вакви несоодветни барања“, продолжува професорката Бургон, „тогаш се нарушува нормалниот проток на социјална интеракција и наместо партнерите да се фокусираат кон рутинските задачи, тие, во интеракција, ќе бидат принудени свесно да го пренасочат своето внимание кон новата задача за прифаќање на промената на идентитетот“. Честите прекини и вметнатите тешкотии може да бидат штетни за квалитетот на социјалните интеракции и, во крајна линија, да влијаат врз квалитетот на односот, задоволството и продуктивноста на целиот процес“ (Burgoon, 1978: 129-142). При процесот на помирување на Р Македонија и на Р Грција, преку имплементацијата на Преспанскиот договор, исто така, се случува непланирани пречки кога албанските политички партии неочекувано настапија со барањето на Тиранската платформа³⁵ (албанското барање за вметнување на новиот Закон за јазиците во планираните уставни измени кои требаше да се однесуваат само на Договорот од Преспа). За успешно завршување на овој преговарачки процес, многу е важно целиот процес на помирување на Р Македонија со соседите да не се обременува додатно, со други барања (се надевам дека тоа не се прави намерно во Р Македонија, Ј.М.–Г.).

Доколку се земат предвид сите изнесени гледишта, односно доколку се постигне процесот на комуникациска акултурација и

³³ Види кај: (Major, Cozzarelli, Testa, & McFarlin, 1988: 346-359); McNulty & Swann, 1994: 1012-1023; Swann, Milton, & Polzer, 2000: 238-250; Swann & Ely, 1984: 1287-1302).

³⁴ Жуде Бургон (Judee K. Burgoon) е професорка по Комуникации, фамилијарни студии и човечки развој, на Универзитетот во Аризона.

³⁵ Со Тиранската платформа се бара воведување на албанскиот како втор официјален јазик на целата територија на Р Македонија, иако само во нејзините северозападни области, според пописот од 2002-та година, живеат 25,17 % Албанци кои, и пред оваа платформа, го имаат право да се школуваат на албански јазик и имаат медиуми и културни установи на албански јазик.

„интеркултурна адаптација како заеднички напор на странците и средините кои треба активно да учествуваат и да ги воспримаат промените“ (Kim, 1995: 192), тогаш успешно ќе можеме да се интегрираме во Европската Унија. Притоа, не би смееле да го потцениме предупредувањето на творецот на модерните социолошки науки – Емил Диркем³⁶, дека луѓето во модерните времиња се повеќе поврзани со своите различности отколку со своите сличности.

Литература / References

- Бардиева Колбе, Кица. (1995). *Егејци*. Скопје: Култура.
[Bardzieva Kolbe, Kitsa. (1995). *Egejtsi* [Aegean]. Skopje: Cultura. (In Macedonian.)]
- Борза, Јудин Н. (2004). *Во сенката на Олимп: појавата на Македон*. Скопје: Патрија.
[Borza, Judzin N. (2004). *Vo senkata na Olimp: pojavata na Makedon* [In the shadow of Olympus: the emergence of Macedon]. Skopje: Patrija. (In Macedonian.)]
- Бошевски, Томе, Тентов, Аристотел. (2005). *По трагите на писмото и јазикот на античките македонци*. Во *Прилози, Одделение за математичко технички науки XXVI, 2*. Скопје: МАНУ.
[Bosjevski, Tome, Tentov, Aristotel. (2005). Po tragite na pismoto i jazikot na antiskite makedontsi [Tracing the Script and the Language of the Ancient Macedonians]. In *Prilozi. Odelenie za matematičko tehnički nauki* [Contributions. Section for Mathematical and Technical Sciences] XXVI, 2. Skopje: MANU. (In Macedonian.)]
- Демостен. (1995). *Говори*. Превод од старогрчки Даница Чадиковска. Скопје: Култура.
[Demosthenes. (1995). *Govori* [Speaks]. Transl. Danitsa Cjadikovska. Skopje: Kultura. (In Macedonian.)]
- Илиевски, Х. П. (1996). *Јазиците на почвата на Македонија во античкиот и рановизантискиот период*. Во *Јазиците на почвата на Македонија*. (Макропроект „Историја на културата на Македонија”. Кн. 3.) Скопје: МАНУ.
- [Ilievski, H. P. (1996). *Jazitsite na pocjvata na Makedonija vo anticjkiot i ranovizantiskiot period* [Languages on the soil of Macedonia in the ancient and early Byzantine period]. In *Jazitsite na pocjvata na Makedonija* [The Languages of the soil of Macedonia]. Skopje: MANU. (In Macedonian.)]
- Каракасиду, Анастасија. (2003). *Трансформирање на идентитетот, создавање на свеста: Принуда и хомогеност во Северозападна Грција*. Во

³⁶ Францускиот Евреин, Емил Диркем (Emile Durkheim), бил структурален функционалист и поборник за солидаризмот.

- Македонското прашање: култура, историја, политика.* Прир. Виктор Рудометоф. Скопје: Евробалкан Пресс.
- [Karaksidy, Anastasia. (2003). *Transforming na identitetot, sozdavane na sveta: Prinuda i homogenost vo Severozapadna Grtsja* [Transforming Identity. Creating Awareness: Forced and Homogeneous in Northwestern Greece]. In *Makedonskoto prašane: kultura, istoria, politika* [In the Macedonian question: Culture, history, politics]. Rudometov, Viktor (Ed.). Skopje: Evrobalkan Press. (In Macedonian.)]
- Проєва, Наде. (2004). *Историја на Аргеадите*. Во *Historia Antiqua Macedonica*. Кн. 8. Скопје.
- [Proeva, Nade. (2004). *Istorija na Argeadite* [History of Arghades]. In *Historia Antiqua Macedonica*. Vol. 8. (In Macedonian.)]
- Проєва, Наде. (1997). *Студии за античките Македонци*. *Historia Antiqua Macedonica*. Кн. 5. Скопје.
- [Proeva, Nade. (1997). *Studi za anticjkite Makedondži* [Studies for ancient Macedonians]. In *Historia Antiqua Macedonica*. Vol. 5. (In Macedonian.)]
- Стојчев, В., Стојчев А. (2013). *Букурешкиот мировен договор и поделбата на Македонија во 1913*. Скопје: ИНИ.
- [Stojcjev, V., Stojcjev, A. (2013). *Bukuresjkiot miroven dogovor i podelbata na Makedonija vo 1913* [The Bucharest Peace Agreement and the Partition of Macedonia in 1913]. Skopje: INI. (In Macedonian.)]
- Badian, Ernst. (1982). *Greeks and Macedonians*. In *Macedonia and Greece in Late Classical and Early Hellenistic Times*. No 10. Washington: National Gallery of Art. 33-51.
- Bahtin, Mihail. (2000). *Problemi poetike Dostojevskog* [Problems of Dostoevsky's Poetics]. Beograd: Zeptr book world. (In Serbian.)
- Borza, Eugene N. (1996). *Greeks and Macedonians in the Age of Alexander: The Source Traditions*. In *Transitions to Empire: Essays in Greco-Roman History*. Essays in Greco-Roman History. Wallace, R. W., Harris, E. M. (Eds.). Norman and London: University of Oklahoma Press. 360-146.
- Burgoon, Judee K. (1978). *A communication model of personal space violation: Explication and an initial test*. In *Human Communication Research*, No 4.
- Casule, I. (2017). *Burushaski and unique Slavic isoglosses*. In *Himalayan linguistics*. Vol. 16, No 2.
- Femi, James Kolapo. (2008). *Immigrant Academics and Cultural Challenges in a Global Environment*. Amherst, New York, USA: Cambria Press.
- Fresco, Jacques. (1995). *The Venus Project: The Redesign of Culture*. Venus, Florida: Global Cyber-Visions.
- Gerard, Delanty. (2009). *Community*. London: Routledge.
- Gillert, Arne. (2000). *Concepts of Intercultural Learning*. In *Intercultural Learning*. T-kit. Strasbourg. Council of Europe and European Commission.
- Goffman, Erving. (1959). *The presentation of self in everyday life*. Garden City; NY: Doubleday – Anchor.
- Goffman, Erving. (1961). *Encounters*. Indianapolis: Bobbs-Merrill.
- Hall, Edward T. (1976a). *Beyond culture*. Garden City, NY: Actor press, Doubleday.

- Hall, Edward T. (1976b). *Nemi jezik* [Silent language]. Beograd: BIGZ.
- Hall, Edward T., Hall, Mildred R. (1990). *Understanding Cultural Differences: German, French and Americans*. Yarmouth: Intercultural Press.
- Hofstade, Geert. (2001). *Culturess Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions and Organizations across Nations*. Tuousand Oaks. CA: Sage Publications, Inc.
- Petrović, Gajo. (1955). *Engleska empiristička filozofija: Odabrani tekstovi filozofa* [English Empirical Philosophy. Selected text of the philosophers]. Zagreb: Matica Hrvatska.
- Jandt, F. E. (2006). *An Introduction to Intercultural Communication: Identities in a Global Community*. Tousand Oaks, Sage Publication, Inc.
- Kim, Y. Y. (1995). *Cross-Cultural adaption: An integrative theory*. In Wiseman, R.L. (Ed.). *Intercultural Communication Theory*, Thousand Oaks, CA: Sage.
- Major, B., Cozzarelli, C., Testa, M., McFarlin, D. B. (1988). Self-verification versus expectancy confirmation in social interaction: The impact of self-focus. In *Personality and Social Psychology Bulletin*, 14.
- McNulty, S. E., Swann, W. B., Jr. (1994). Identity negotiation in roommate relationships: The self as architect and consequence of social reality. In *Journal of Personality and Social Psychology*, 67.
- Nunez, C. Nunez Mahdi, R., Popma, L. (2007). *Intercultural Sensitivity: From Denal to Intercultural Competence*. Assen: Royal Van Gorcum.
- Rosenthal, R., Jacobson, L. (1968). *Pygmalion in the classroom: Teacher expectations and pupils' intellectual development*. New York: Holt, Rinehart, Winston.
- Singer, Peter. (2011). *Practical Ethics*. UK: Cambridge University Press.
- Singer, Peter. (2017). *Talk youtube. My Life in Philosophy: The Point of View of the Universe and Its Implications for Ethics, Animal Liberation and Effective Altruism*. Graz, Austria: Universität Graz. 7 June 2017. Retrieved 27 October 2018.
- Skyllakakis, Theodoros. (1995). *Sto omonia tis Makedonias*. Evroekdotiki: Athens. URL: <https://www.politeianet.gr/.../9789602410691-skulakakis-...> (accessed April 2, 2019).
- Snyder, M., Tanke, E. D., Berscheid, E. (1977). Social perception and interpersonal behavior: On the self-fulfilling nature of social stereotypes. In *Journal of Personality and Social Psychology*, 35.
- Snyder, M., Klein, O. (2005). Construing and constructing others: On the reality and the generality of the behavioral confirmation scenario. In *Interaction Studies*, 6.
- Swann, W. B., Jr., Ely, R. J. (1984). A battle of wills: Self-verification versus behavioral confirmation. In *Journal of Personality and Social Psychology*, 46.
- Swann, W. B., Jr., Milton, L. P., Polzer, J. T. (2000). Should we create a niche or fall in line? Identity negotiation and small group effectiveness. In *Journal of Personality and Social Psychology*, 79.
- Swann, W. B., Jr., Polzer, J. T., Seyle, D. C., Ko, S. J. (2004). Finding value in diversity: Verification of personal and social self-views in diverse groups. In *Academy of Management Review*, 29.